

กระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์
ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา

THE PROCESS OF PROMOTING THE RECONCILIATION OF RELIGIOUS LEADERS
IN NAKHON PATHOM PROVINCE BY CONTEMPLATIVE EDUCATION

วรารกรณ์ พูลสวัสดิ์

Warakorn Poolsawat

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Nakhon Pathom Rajabhat University Thailand

Email : Poolswatnpru@Gmail.com

Received 3 April 2024; Revised 31 December 2024; Accepted 31 December 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของความสัมพันธ์ทางศาสนาในจังหวัดนครปฐม สร้างคู่มือการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา และประเมินคู่มือเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา เก็บข้อมูลโดยใช้แนวทางแบบผสมผสานวิธี ประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ ประเมินประสิทธิภาพคู่มือ ฯลฯ ประเมินผลการใช้คู่มือ ฯลฯ จากกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้นำศาสนา ผู้บริหารองค์กรศาสนิกสัมพันธ์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสนิกสัมพันธ์ และด้านจิตตปัญญาศึกษา ผู้เข้าร่วมทดลองการใช้คู่มือ ฯลฯ

ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดนครปฐมเป็นสังคมพหุนิยมทางศาสนาเมืองพระปฐมเจดีย์เป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ทางศาสนา ทำให้ภูมิทัศน์ทางศาสนาของจังหวัดนครปฐมเอื้อต่อการจัดกิจกรรมเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาโดยเฉพาะเส้นทางศาสนิกสัมพันธ์รอบอาณาบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ ด้านความสัมพันธ์ของผู้นำศาสนา มีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ไม่มีกิจกรรมสร้างความคุ้นเคยสนิทสนมต่อกัน

ผลการสร้างคู่มือ ฯลฯ เมืองประกอบของคู่มือดังนี้ 1) แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการจัดกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา 2) ความสำคัญของการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐม 3) รูปแบบและวิธีการจัดกระบวนการ ฯลฯ 4) องค์ประกอบของกระบวนการ ฯลฯ 5) การวัดและประเมินผล 6) คุณลักษณะของกระบวนการ 7) สถานที่ในการจัดกระบวนการ 8) ระยะเวลาในการจัดกระบวนการ

ผลการประเมินประสิทธิภาพคู่มือฯ ของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ท่านมีค่าเฉลี่ยภาพรวม 4.37 ระดับมากที่สุด มีนัยยะสำคัญทางสถิติอยู่ที่ 0.85 ผลการประเมินประสิทธิภาพคู่มือฯ ของผู้นำศาสนาทั้ง 7 ท่านมีค่าเฉลี่ยภาพรวมอยู่ที่ 4.34 ระดับมากที่สุด มีนัยยะสำคัญทางสถิติอยู่ที่ระดับ 0.61 ผลจากการอบรมเชิงปฏิบัติการทดลองคู่มือการจัดกระบวนการ ฯ คณะแผนกศาสนิกสัมพันธ์ (ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนา มีความรัก ความสามัคคี มีความเข้าใจอันดีต่อกัน มีการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์ สนับสนุนกัน) ก่อนอบรมเชิงปฏิบัติการของกลุ่มตัวอย่าง อยู่ที่ 3.55 ระดับมาก หลังการอบรม อยู่ที่ 4.68 ระดับมากที่สุด คณะแผนก ความสมานฉันท์ (ความเข้าอกเข้าใจ ความเห็นพ้องต้องกันในด้านความเห็น ความไว้วางใจ เชื่อใจ การให้อภัย การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย และความสามัคคี) ก่อนการอบรมอยู่ที่ 3.59 ระดับมาก หลังการอบรมอยู่ที่ 4.64 ระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: ศาสนิกสัมพันธ์, ความสมานฉันท์, ผู้นำศาสนา, จิตตปัญญาศึกษา

Abstract

The objective of this research is to study the current situation and problems of religious relationships in Nakhon Pathom province, and to create a guide for enhancing religious relations among religious leaders through the process of spiritual intelligence education. The research also evaluates the effectiveness of the guide in fostering harmony among religious leaders in Nakhon Pathom province through spiritual intelligence education. Data collection utilized a mixed-method approach, including document analysis, interviews, assessment of guide effectiveness, etc., involving religious leaders, religious organization managers, qualified personnel in religious relations, and spiritual intelligence education participants.

The research findings reveal that Nakhon Pathom province is a religiously pluralistic society, with Phra Pathom Chedi being the focal point of religious relationships. This landscape supports activities aimed at enhancing religious relations among religious leaders, especially along the religious relations path surrounding Phra Pathom Chedi. The relationships among religious leaders exhibit various characteristics, with limited activities fostering familiarity and intimacy among them. The guide's components include: 1) Key concepts related to the process of spiritual intelligence education 2) The importance of fostering religious relations among religious leaders in Nakhon Pathom province 3) Formats and methods of the process 4) Components of the process 5) Measurement and evaluation 6) Characteristics of the process 7) Locations for conducting the process 8) Duration of the process

The assessment results of the guide's effectiveness among the three qualified individuals yielded an overall average score of 4.37, with statistical significance at 0.85. For the seven religious leaders, the overall average score was 4.34, with statistical significance at 0.61. The

practical training results in the enhancement of religious relations (such as love, harmony, understanding, communication, familiarity) showed an increase from 3.55 to 4.68 before and after the training, respectively. Similarly, the average score for harmony (including understanding, mutual agreement, forgiveness, acceptance of differences, and solidarity) increased from 3.59 to 4.64 before and after the training, respectively.

Keywords: Religious relations, reconciliation, religious leaders, contemplative Education

บทนำ

สังคมไทยถือว่าศาสนามีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม จนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชน ดังนั้นศาสนาจึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจในการประพฤติปฏิบัติ จังหวัดนครปฐมมีประวัติศาสตร์การเผยแผ่ของศาสนาต่าง ๆ มายาวนานโดยเฉพาะพระพุทธศาสนานั้นนับได้ว่ามีประวัติศาสตร์มาแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งชมพูทวีได้ส่งสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งสันนิษฐานว่าคือจังหวัดนครปฐมอันมีศูนย์กลางอยู่ที่องค์พระปฐมเจดีย์ นอกจากนี้ในปัจจุบันจังหวัดนครปฐมยังเป็นแหล่งเผยแผ่ศาสนา นิกาย ลัทธิ และกลุ่มขบวนการใหม่ทางศาสนาต่าง ๆ เช่น นิกายเถรวาท ธรรมยุติกนิกาย นิกายมหายาน สำนักแม่ชีไทย สำนักสันตติโคก วัดทรงธรรมกัลยาณี ซึ่งเป็นสถานพำนักของภิกษุณี ศูนย์ฝึกอบรมเยาวชนของวัดธรรมกาย และศาสนาต่าง ๆ เช่นคริสต์ อิสลาม และลัทธิความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งมีความเห็นแตกต่างกันในหลายประเด็นซึ่งสะท้อนความขัดแย้งไม่ลงรอยกันดังปรากฏในคดีฟ้องร้องต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีศูนย์ของศาสนาคริสต์ที่มุ่งเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายและลัทธิต่าง ๆ ในจังหวัดนครปฐม เช่น สามเณรลัยศูนย์ฝึกนักบวชคริสต์ วิทยาลัยแสงธรรมอันเป็นศูนย์ศึกษาศาสนาคริสต์ที่อำเภอสามพราน นอกจากนี้ยังมีศาสนาอิสลามที่ขยายจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นและมีนโยบายขยายมัสยิดไปทั่วประเทศซึ่งเกิดเป็นความขัดแย้งต่อต้านในจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดขึ้นในจังหวัดนครปฐมในอนาคต ดังนั้นจังหวัดนครปฐมจึงเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ของศาสนาต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นประเด็นปัญหาการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ที่มีความหวาดระแวงกันลึก ๆ อยู่ภายใน

การสานเสวนาระหว่างศาสนาหรือศาสนสัมพันธ์จึงมีความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมปัจจุบัน สาเหตุหลักที่ต้องมีการสานเสวนาระหว่างศาสนาหรือ ศาสนสัมพันธ์ คือ 1) ศาสนาในแต่ละสังคมมีความหลากหลายมากขึ้น การไม่ศึกษาเรียนรู้ศาสนาอื่นทำให้ไม่รู้ว่าคนอื่นเขาเชื่อถืออะไร ความไม่รู้ทำให้เกิดความเชื่อและความยึดถือผิดว่า ศาสนาของตนเท่านั้นดีที่สุดในที่สุด 2) แรงกดดันจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้สร้างความรู้สึกและสถานการณ์ที่ทำให้ศาสนาเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์และถูกเพ่งมองว่างมายไร้เหตุผลมากขึ้น 3) มีการปะทะสังสรรค์ทางความเชื่อเพิ่มขึ้น ทำให้ได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่โดยเฉพาะวัฒนธรรมและศาสนาในที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความเคารพ การเรียนรู้วิถีปฏิบัติต่อศาสนาอื่น ๆ มากขึ้น 4) การอพยพย้ายถิ่น การเคลื่อนย้ายถิ่นของคนเพื่อไปประกอบอาชีพในต่างถิ่น ต่างวัฒนธรรมความเชื่อ และศาสนาอยู่ร่วมกัน ทำให้ชุมชนเดียวกันมีความหลากหลายทางศาสนา ซึ่งจะต้องเรียนรู้และสร้างมิตรสัมพันธ์อันดีต่อกัน และ 5) ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเพราะศาสนา หากพิจารณาสถานการณ์ความ

รุนแรงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันมีสาเหตุหลัก 2 ประการคือ เชื้อชาติและศาสนา ความยึดมั่นในเชื้อชาติและศาสนา เป็นการยึดมั่นที่ฝังแน่นทำให้หลายสังคมยึดติด ปิดหูปิดตาไม่เปิดใจยอมรับความแตกต่างหลากหลายและเมื่อกระทบกระทั่งกันก็มักจะกลายเป็นความขัดแย้งอย่างรุนแรง ศาสนสัมพันธ์จึงเป็นวิธีที่เหมาะสมในการที่จะสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน สร้างสันติภาพและคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งได้ ผู้นำศาสนาสามารถมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลง สร้างมิตรไมตรีและความเข้าใจเข้าใจอันดีต่อกัน เพื่อป้องกันความขัดแย้ง ความแตกแยกทางศาสนาในอนาคตได้

อย่างไรก็ตามในกระบวนการเสริมสร้างความสมานฉันท์และความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนานั้น กระบวนการในการจัดกิจกรรมสร้างความสมานฉันท์มีความสำคัญมากควรมีการสรรหากระบวนการใหม่ ๆ ที่สามารถเปิดใจของผู้นำศาสนาหรือศาสนิกให้มีโอกาสเปิดกว้างพร้อมเปิดรับการเรียนรู้และอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่มีความแตกต่างหลากหลายซึ่งกระบวนการจิตตปัญญาศึกษามีปรัชญาและหลักการพื้นฐานที่สามารถนำมาปรับใช้ในการเสริมสร้างความสมานฉันท์และความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนาได้ซึ่งปรัชญาและหลักการพื้นฐานของจิตตปัญญาศึกษามีดังนี้ 1) ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ และ 2) กระบวนทัศน์องค์รวม คือการปฏิบัติต่อสรรพสิ่งอย่างไม่แยกส่วนจากชีวิต นอกจากนี้ยังมีหลักการพื้นฐานของการจัดกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา 7 ประการ คือ 1) หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ 2) หลักความรักความเมตตา 3) หลักความเชื่อมโยงสัมพันธ์ 4) หลักการเผชิญหน้า 5) หลักความต่อเนื่อง 6) หลักความมุ่งมั่น และ 7) หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม), 2551, หน้า 4-5)

จากการศึกษาโครงการศาสนิกสัมพันธ์ว่ามีกิจกรรมมากมายเน้นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนา โดยดำเนินกิจกรรมอบรมเยาวชนแกนนำศาสนิกสัมพันธ์ซึ่งเป็นการโครงการที่ปูพื้นฐานในการสร้างศาสนิกสัมพันธ์ในอนาคตได้ดี แต่ยังขาดกระบวนการและกิจกรรมในการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์ของผู้นำทางศาสนาอย่างเป็นระบบและมีรูปแบบที่ชัดเจน เพราะความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนิกชนต้องเริ่มต้นที่ผู้นำศาสนา หากได้มีการศึกษาวิจัยกระบวนการส่งเสริมศาสนิกสัมพันธ์ของผู้นำศาสนาอย่างเป็นระบบแล้วจะสามารถนำไปสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทยเพราะผู้นำศาสนาเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในสังคมไทย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของความสัมพันธ์ทางศาสนาในจังหวัดนครปฐม
- 2) เพื่อสร้างคู่มือการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา
- 3) เพื่อประเมินคู่มือเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา

บททวนวรรณกรรม

การศึกษาครั้งนี้มุ่งหวังให้เกิดศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาโดยใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในการจัดทำคู่มือฝึกอบรมและวัดผลอันเกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้นำศาสนา จึงทำการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศาสนิกสัมพันธ์ ความสมานฉันท์ ผู้นำศาสนา กระบวนการจิตตปัญญาศึกษา ศาสนเสวนา การอบรมเพื่อการเปลี่ยนแปลง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบในการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้าง ศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา

จากการทบทวนวรรณกรรมทำให้เห็นว่า การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนามีความสำคัญและจำเป็นต่อสังคมไทยโดยเฉพาะในจังหวัดนครปฐม แม้จะมีการพยายามในการศึกษาพัฒนาความสัมพันธ์ทางศาสนาโดยมีหน่วยงานศาสนิกสัมพันธ์ขึ้นทุกจังหวัดแต่ก็ยังต้องมีการพัฒนาด้วยกระบวนการใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาซึ่งจะสามารถเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจกันอย่างลึกซึ้งซึ่งเพราะเป็นการเข้าใจกันด้วยหัวใจมากกว่าสมองหรือความคิดที่มุ่งโต้แย้งถกเถียงปกป้องกีดกันแบ่งแยกคนต่างความเชื่อต่างความศรัทธาและอวดข่มยกศาสนาตนเหนือศาสนาอื่น

ระเบียบวิธีวิจัย

1. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง กระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี ประกอบกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ((Qualitative research)) และเชิงปริมาณ (Quantitative Data Analysis) มีวิธีการศึกษาวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การสร้างและตรวจสอบคู่มือการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2

1. ดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาของความสัมพันธ์ทางศาสนาในจังหวัดนครปฐม สภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดกิจกรรมเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์ของผู้นำศาสนา องค์ประกอบและวิธีการจัดกิจกรรม และ แนวทางการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาโดยการศึกษาข้อมูลเอกสารและสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา ผู้บริหารองค์กรศาสนิกสัมพันธ์ หรือเกี่ยวข้องกับงานศาสนิกสัมพันธ์

2. ดำเนินการยกร่างกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษาโดยการสังเคราะห์ข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสนิกสัมพันธ์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านจิตตปัญญาศึกษา นำมายกร่างเป็นคู่มือการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา (ฉบับที่ 1) แล้วนำคู่มือไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่านและผู้นำศาสนาจำนวน 7 ท่านประเมินประสิทธิภาพแล้วนำผลการประเมินพร้อมข้อเสนอแนะมาปรับปรุงคู่มือการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์ฯ (ฉบับที่ 2)

ระยะที่ 2 ศึกษาผลการใช้คู่มือการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา

ทำการทดลองจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยจิตตปัญญาศึกษา 1 ครั้ง ใช้ระยะเวลา 2 วัน มีอาสาสมัครวิจัยที่ประกอบด้วยตัวแทนผู้นำศาสนาจำนวน 22 คน โดยจัดกิจกรรมตามคู่มือกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ ฯ และทำการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) ประเมินผลการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาฯ เพื่อนำผลมาปรับปรุงกระบวนการและคู่มือ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐม

2.2 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำศาสนา ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้นำศาสนาที่มีความสนใจในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์และมีประสบการณ์การดำเนินงานกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์เป็นตัวแทนของผู้นำศาสนาและตัวแทนของนิกาย และกลุ่มศาสนาต่าง ๆ เพื่อเข้าร่วมกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา จำนวน 22 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 คู่มือการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบประเมินประสิทธิภาพของคู่มือ และแบบประเมินผลกระบวนการเสริมสร้างศาสนสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาของผู้เข้าอบรม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

4.1 การจัดกระทำข้อมูล ได้แก่

4.1.1) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการการจัดกระบวนการเสริมสร้างฯ มาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องชัดเจนและเหมาะสมของข้อมูล หากพบว่าข้อมูลส่วนใดไม่สมบูรณ์ก็จะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

4.1.2) ผู้วิจัยทำการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล โดยการจัดหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายของการวิจัยแต่ละข้อและจัดหมวดหมู่ของข้อมูลตามกลุ่มของผู้ให้ข้อมูลทั้งสามกลุ่ม

4.1.3) นำข้อมูลมาตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า(Methodological Triangulation) ก่อนนำมาสรุปและวิเคราะห์ต่อไป เพื่อความถูกต้องแม่นยำและน่าเชื่อถือ

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

4.2.1) ข้อมูลที่ได้จากเอกสารทำการวิเคราะห์โดยวิธีการ Method of Agreement ซึ่งประกอบด้วย เชื้อถั่วได้เชิงแนวคิด ทฤษฎีซึ่งพิจารณาจากเอกสารที่เป็นเรื่องเดียวกัน จากหลายๆแหล่งหากข้อมูลตรงกันก็ถือว่าเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือนำมาอ้างอิงได้

4.2.2) การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามกระทำควบคู่กันไปในระหว่างออกภาคสนามโดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนาโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพวิเคราะห์เปรียบเทียบกับทฤษฎีหรือข้อมูลทางวิชาการที่ผู้วิจัยยกขึ้นมาเป็นแนวคิดหลักของการวิจัยครั้งนี้นำมาวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงภาพรวมทั้งระบบโดยเน้นกระบวนการวิธีคิดเชิงระบบ(Systemetic Approach) พร้อมทั้งใช้การวิเคราะห์โดยอาศัยหลักการทางกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาเป็นฐานคิดและอาศัยหลักการทฤษฎีต่างๆเป็นองค์ประกอบโดยอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการทดลองจัดกระบวนการ โดยแบ่งเป็นการวิเคราะห์เชิงอุปนัยและนิรนัยประกอบกัน

4.3 การวิเคราะห์หรือตีความข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยรวบรวมคะแนนและการเขียนสะท้อนคิดจากการประเมินความเหมาะสมและประเมินผลสัมฤทธิ์ของการจัดกระบวนการ ฯ มาทำการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล โดยการวิเคราะห์ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลตามความมุ่งหมายของการวิจัยในการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา ดังนี้

ผลการวิจัยระยะที่ 1 การสร้างและตรวจสอบคู่มือการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาของความสัมพันธ์ทางศาสนาในจังหวัดนครปฐม พบว่า จังหวัดนครปฐมตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย มีความหลากหลายทางศาสนา โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักอยู่ร่วมกันกับศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และการปฏิบัติทางความเชื่อและประเพณีของชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ลาวครั่ง ลาวพวน ลาวเวียง ไททรงดำ มอญ เขมร จีน ปาทาน เป็นต้น มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ไม่มีปัญหาการกระทบกระทั่งขัดแย้งทางศาสนาจากความไม่เข้าใจกันระหว่างศาสนาต่าง ๆ หรือความรุนแรงทางศาสนา ปัญหาที่พบคือผู้นำศาสนาไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ไม่มีการติดต่อสื่อสารทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ไม่มีความใกล้ชิดคุ้นเคยต่อกัน ต่างฝ่ายต่างปฏิบัติศาสนกิจของตนโดยไม่มีกิจกรรมใด ๆ ที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ใกล้ชิดต่อกัน โดยเฉพาะกิจกรรมที่ริเริ่มโดยผู้นำศาสนาที่มาร่วมกันทำเพื่อชุมชน อย่างไรก็ตามมีข้อค้นพบความสัมพันธ์ทางศาสนาในจังหวัดนครปฐมที่พิเศษกว่าที่อื่นคือเส้นทางพื้นที่ศาสนิกสัมพันธ์ซึ่งมีลักษณะที่ศาสนสถานของศาสนาและนิกายต่าง ๆ อยู่ร่วมกันรอบอาณาบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ซึ่งจะทำให้สามารถนำมาจัดกิจกรรมเส้นทางศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาได้

ส่วนปัญหาการจัดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ในจังหวัดนครปฐม พบว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาไม่มีการกิจด้านศาสนิกสัมพันธ์ทั้งในศาสนาเดียวกันและต่างกัน มีเพียงการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางกฎหมายหรือ

พระวินัยของพระสงฆ์เท่านั้น ส่วนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนั้นมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องวัฒนธรรมสัมพันธ์ และได้รับบงในการจัดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ซึ่งในการจัดกิจกรรม 2 กิจกรรมหลัก ๆ คือ การทำบุญร่วมกัน 5 ศาสนาในวันสำคัญของชาติและพระมหากษัตริย์ และกิจกรรม ศาสนสัมพันธ์ซึ่งจัดปีละ 1 ครั้งโดยเชิญผู้นำศาสนา มาพูดคุยให้นักเรียนฟังถึงความคิด ความเชื่อของศาสนาต่าง ๆ และให้นักเรียนเป็นผู้ถามหรือบางครั้งก็เชิญบุคคล สำคัญมาพูดเรื่องศาสนาให้ผู้เข้าร่วมฟัง และพบว่ากิจกรรมเหล่านี้ยังไม่เกิดความสัมพันธ์ที่เป็นความไว้วางใจและ เข้าอกเข้าใจกันอย่างแท้จริง

2. การสร้างคู่มือการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสัมพันธ์ของผู้นำศาสนา การพัฒนาคู่มือที่จะ ช่วยในการเสริมสร้างความสามัคคีและความเข้าใจอันดีในระหว่างผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐม ใช้กระบวนการ จิตตปัญญาศึกษา เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้และฝึกกระบวนการสานเสวนาเพื่อความสัมพันธ์ของผู้นำ ศาสนาผ่านการปฏิบัติกิจกรรมเดี่ยวและกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ ฝึกทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง การสะท้อนคิด แสดง ความรู้สึก ความคิดเห็นและบอกเล่าประสบการณ์ ใช้ระยะเวลา 2 วัน ตามกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาโดยเน้น การกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญด้วยกิจกรรมการฝึกสนทนา (Dialogue) การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) และ การเจริญสติ (Mindfulness Practice) ตามหลักจิตตปัญญาศึกษา 7 C'S

3. แนวทางการจัดกิจกรรมเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์ฯ การกำหนดแนวทางและวิธีการในการจัด กิจกรรมที่เหมาะสมเพื่อเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสัมพันธ์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมโดยการ จัดวางขั้นตอนกระบวนการและกิจกรรม แบ่งเป็น 5 ช่วงใหญ่ ๆ ดังนี้

ช่วงที่ 1 เป็นการทำความรู้จักคุ้นเคยระหว่างกลุ่มผู้นำศาสนาเพื่อสร้างความคุ้นเคยและสร้างพื้นที่ ปลอดภัยปลดปล่อย ลดความกังวล ใจให้ความรู้สึกเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ประเมินทัศนคติและสัมพันธ์ภาพของ กลุ่มผู้นำศาสนาประกอบด้วยกิจกรรมทำป้ายชื่อรู้จักตนเอง กิจกรรมแนะนำตัวเปิดใจรู้จักกัน และกิจกรรม ตระกร้า 3 ใบ เชื้ออินความรู้สึก ความกังวล และความคาดหวัง การเริ่มกระบวนการดังกล่าวเป็นการเตรียมความ พร้อมด้วยบรรยากาศที่เป็นกันเอง ช่วยให้ผู้นำศาสนาที่เข้าร่วมกระบวนการ ผ่อนคลาย ปล่อยวางภาระและ เรื่องราวที่ติดค้างในใจ พร้อมเปิดใจเข้าสู่การเรียนรู้ นอกจากนี้กระบวนการยังได้รับทราบทัศนคติต่อการเข้าอบรม และทัศนคติต่อการเป็นผู้นำศาสนา ความคาดหวังต่อการอบรม ระดับความพร้อมและการสังเกตตนเองของผู้นำ ศาสนา รวมทั้งระดับความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม เพื่อใช้เป็นพื้นฐาน ในกระบวนการฝึกอบรมและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ต่อไป

ช่วงที่ 2 เป็นการตรวจสอบพลังกลุ่ม การเคารพกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันให้ภาพรวมเกี่ยวกับ กระบวนการฝึกอบรม การฝึกเจริญสติ ฝึกการใคร่ครวญสะท้อนคิด เรียนรู้แบ่งปันความสุขความทุกข์ของกันและกัน สานสัมพันธ์ให้สนิทแนบแน่น ทำความรู้จักตนเองและผู้อื่นด้วยมุมมองใหม่ เรียนรู้ความไว้วางใจแบ่งปัน ประสบการณ์สายธารชีวิตการเป็นผู้นำศาสนา ฝึกทักษะการสะท้อนคิดและการฟังอย่างลึกซึ้ง และให้ภาพรวม เกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการทำงานด้วยพลังกลุ่ม โดยใช้กิจกรรมเชิฐะซังแห่งสติแจ้งกฎกติกา มารยาทในการอยู่ ร่วมกันและการฟังอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมเมล็ดแก้วเขียวดวงวัดความสุขและความทุกข์ แบ่งปันความสุขแก่กัน กิจกรรมถอดบทเรียนสะท้อนคิด ฝึกการฟังอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมอำนาจ กิจกรรมนับเลขฝึกสติรวมพลังกลุ่ม กิจกรรมผู้นำ-ผู้ตาม กิจกรรมละครเกี่ยวกับความไม่ไว้วางใจ ร่วมกับการทบทวนประสบการณ์ การเดินใคร่ครวญ

สุนทรียสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบรรยายสรุปเพื่อปูพื้นฐาน ความเข้าใจเรื่ององค์ประกอบสำคัญๆ ของกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนา

ช่วงที่ 3 เป็นช่วงการลงลึกฝึกทักษะกระบวนการสานเสวนา การฟังอย่างลึกซึ้ง การฟังด้วยความเมตตา เป็นการสานเสวนาเพื่อเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนา การเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพกลุ่ม เน้นให้เห็นถึงความสำคัญ และผลกระทบของความไว้วางใจ / ไม่ไว้วางใจ การประมวลความรู้ และหลักการสานเสวนามาใช้ในชีวิตจริง ประกอบด้วยกิจกรรมฝึกการฟังอย่างลึกซึ้งแบบสองคน (Duo – Listening) จับคู่แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความไม่ไว้วางใจกันในระหว่างศาสนา กิจกรรมฝึกการฟังอย่างลึกซึ้งแบบสามคน (Trio – Listening) จับกลุ่ม 3 คน แลกเปลี่ยนประสบการณ์เรื่องสิ่งมีค่าสูงสุดในชีวิตและเป้าหมายชีวิตในทางศาสนา กิจกรรมฝึกการฟังอย่างลึกซึ้งแบบกลุ่มใหญ่ เข้ากลุ่มใหญ่นั่งล้อมวงกลมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความไม่ไว้วางใจกันในระหว่างศาสนา สิ่งมีค่าสูงสุดในชีวิต การจดบันทึกแบบสะท้อนความรู้สึกนึกคิด จากกิจกรรมที่ผ่านมา กิจกรรมชมคลิปวิดีโอเกี่ยวกับความขัดแย้งและความรุนแรงทางศาสนา สะท้อนความรู้สึกนึกคิด และฝึกทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมฝึกทักษะการฟังแบบกลุ่มย่อยโดยมีกระบวนการ เข้ากลุ่มย่อยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องหลักศรัทธาสูงสุดในศาสนาของตน กิจกรรมเด็ดดอกไม้สะท้อนถึงดวงดาว สะท้อนคิดจากกิจกรรม กิจกรรมฝึกทักษะการฟังแบบกลุ่มย่อยโดยไม่มีกระบวนการ เข้ากลุ่มย่อยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องจุดมุ่งหมายและความดีงามในพิธีกรรมทางศาสนาของตน เน้นการฝึกปฏิบัติจริงในกระบวนการฝึกสติ การเจริญเมตตา การฟังอย่างลึกซึ้ง สุนทรียสนทนาเพื่อให้ประจักษ์แจ้ง ถึงปัญหา อุปสรรค การวิเคราะห์สาเหตุ และแนวทางแก้ไขที่คลี่คลาย และ เกิดความตระหนักถึงผลของความสำเร็จจากพลังกลุ่มของผู้นำศาสนา

ช่วงที่ 4 ศึกษาเรียนรู้สถานที่จริงของแต่ละศาสนาตามเส้นทางศาสนิกสัมพันธ์เพื่อเรียนรู้ทำความเข้าใจแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้นำศาสนาในแต่ละศาสนสถาน ฝึกทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง การเดินใคร่ครวญ และการสุนทรียสนทนา

ช่วงที่ 5 เป็นช่วงทบทวน สรุป และประเมินผลการเรียนรู้และสร้างเครือข่ายผู้นำศาสนา โดยใช้กิจกรรมทำแผนสร้างเครือข่ายจัดกิจกรรมเสริมสร้างศาสนสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาและศาสนิกชน กิจกรรมอ่างปลา สะท้อนผลการเรียนรู้จากกระบวนการเสริมสร้างศาสนสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาเพื่อทบทวนกิจกรรมที่ได้ทำมาทั้งหมด เชิญชวน ให้ผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ว่าได้เรียนรู้อะไรจากการฝึกอบรม ในครั้งนี้ และจะนำกลับไปใช้ในชีวิตของตนได้อย่างไรบ้าง สรุปและประเมินผลกระบวนการ พิธีปิดอาลาอาลัย

4. การสร้างคู่มือการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา มุ่งองค์ประกอบของคู่มือดังนี้ 1) แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการจัดกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา 2) ความสำคัญของการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์ ฯลฯ 3) รูปแบบและวิธีการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์ ฯลฯ 4) องค์ประกอบของกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์ ฯลฯ 5) การวัดและประเมินผล 6) คุณลักษณะของกระบวนการ 7) สถานที่ในการจัดกระบวนการ 8) ระยะเวลาในการจัดกระบวนการ ฯลฯ

5. การตรวจสอบคุณภาพคู่มือ โดยการประเมินประสิทธิภาพของคู่มือจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน พบว่า ผลการประเมินประสิทธิภาพคู่มือฯ ของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ท่านมีค่าเฉลี่ยภาพรวม 4.37 ระดับมากที่สุด มีนัยยะสำคัญทางสถิติอยู่ที่ 0.85 และผู้นำศาสนาจำนวน 7 ท่าน ผลการประเมินประสิทธิภาพคู่มือฯ ของผู้นำศาสนาทั้ง 7 ท่านมีค่าเฉลี่ยภาพรวมอยู่ที่ 4.34 ระดับมากที่สุด มีนัยยะสำคัญทางสถิติอยู่ที่ระดับ 0.61 และนำผลและข้อเสนอแนะปรับปรุงคู่มือที่สร้างขึ้นเพื่อให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการใช้งาน

ผลการวิจัยระยะที่ 2 ศึกษาผลการใช้คู่มือการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า จากการทดลองจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา พบว่า 1) คะแนนเฉลี่ยศาสนิกสัมพันธ์ (ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนา มีความรัก ความสามัคคี มีความเข้าใจอันดีต่อกัน มีการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์ สนับสนุนกัน) ก่อนอบรม อยู่ที่ 3.55 ระดับมาก หลังการอบรม อยู่ที่ 4.68 ระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ย 2) ความสมานฉันท์ (ความเข้าใจ เข้าใจ ความเห็นพ้องต้องกันในด้านความเห็น ความไว้วางใจ เชื่อใจ การให้อภัย การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย และความสามัคคี) ก่อนการอบรมอยู่ที่ 3.59 ระดับมาก หลังการอบรมอยู่ที่ 4.64 ระดับมากที่สุด และพบผลที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมกระบวนการ อันเน้นย้ำถึงประสิทธิภาพของคู่มือการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยจิตตปัญญาศึกษาในการส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจ และความร่วมมือระหว่างผู้นำศาสนาที่มีภูมิหลังทางศาสนาที่หลากหลาย กระบวนการจิตตปัญญาศึกษามีส่วนช่วยสร้างชุมชนผู้นำศาสนาที่มีความสมานฉันท์เชื่อมโยงสัมพันธ์กันมากขึ้น ด้วยการส่งเสริมทัศนคติเชิงบวก การสร้างทักษะการปฏิบัติ และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่มีความหมาย ซึ่งท้ายที่สุดแล้วจะส่งเสริมสันติภาพและความเคารพซึ่งกันและกันในหมู่สมาชิกทุกคนในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยสรุปผลการวิจัยระยะที่ 2 ช่วยให้เข้าใจถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของคู่มือที่สร้างขึ้นในการเสริมสร้างความสามัคคีและความเข้าใจอันดีต่อกันในหมู่ผู้นำศาสนา และศาสนิกชนในชุมชนรอบองค์พระปฐมเจดีย์และจังหวัดนครปฐม และสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาศาสนิกสัมพันธ์ต่อไปได้ในอนาคตได้

การอภิปรายผล

จากการวิจัยผลการวิจัยที่นำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลจากการวิจัยพบว่าจังหวัดนครปฐมมีความหลากหลายทางศาสนาและความเชื่อเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่ลัทธิความเชื่อและศาสนาต่าง ๆ มาแต่อดีต รอบอาณาบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์มีภูมิทัศน์ที่สำคัญแวดล้อมไปด้วยศาสนสถานของศาสนา ลัทธิและนิกายต่าง ๆ ทำให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดเส้นทางศาสนิกสัมพันธ์ที่ใช้เส้นทางศาสนสถานเพื่อเรียนรู้สร้างชุมชนศาสนิกสัมพันธ์ร่วมกัน สอดคล้องกับข้อค้นพบของปัญญา เทพสิงห์และคณะ (2563) พบว่า การมีประวัติศาสตร์และจิตสำนึกร่วมกัน เช่น มีชาวพุทธและชาวมุสลิมอพยพมาสร้างชุมชนด้วยกัน การมีญาติมิตรต่างศาสนา เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติร่วมกัน ภูมิหลังการจัดการความสัมพันธ์ของผู้นำศาสนา

หากมีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมและพุทธในอดีตมานานจนเชื่อมั่นแน่ว่าจะส่งผลต่อความสัมพันธ์ของผู้นำศาสนาในปัจจุบัน

2. ผลการวิจัยพบว่าไม่มีความขัดแย้งทางศาสนาและไม่พบเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการกระทบกระทั่งหรือความไม่เข้าใจกันทางศาสนา ศาสนิกชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบ ผู้นำศาสนาไม่มีความคั่นเคยและมีกิจกรรมร่วมกัน ปัญหาความสัมพันธ์ทางศาสนาที่สำคัญคือความไม่คั่นเคยไม่สนิทสนม ไม่มีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้นำทางศาสนา ซึ่งปัญหาความขัดแย้งกระทบกระทั่งไม่เข้าใจกันอาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต หากไม่มีการสร้างความสัมพันธ์ให้ผู้นำศาสนาเกิดความคั่นเคยและมีกิจกรรมร่วมกัน สอดคล้องกับพัทธิธรา นาคอุไรรัตน์ และคณะ (2563) พบว่าผู้นำศาสนามีบทบาทในการนำเสนอและร่วมลงมือขับเคลื่อนกิจกรรมภายใต้แนวคิดเรื่อง การเป็นเพื่อนรักข้ามศาสนาและได้เสนอแนะให้ขยายผลการฟื้นฟูความสัมพันธ์เช่นนี้ให้กว้างขวางออกไปในชายแดนใต้ ผู้นำศาสนามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความสัมพันธ์ดีระหว่างศาสนา และหากผู้นำศาสนาในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันสังคมก็จะเข้มแข็งและสงบสุข

3. ผลการวิจัยพบว่ากิจกรรมเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมเป็นกิจกรรมแบบพิธีการที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งมีลักษณะเป็นทางการและไม่ได้สร้างความสัมพันธ์ที่สนิทสนมคั่นเคยระหว่างผู้นำศาสนาอย่างแท้จริง อีกทั้งกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ที่จัดขึ้นมักเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะโต้แย้งทางวิชาการ หลักการของศาสนา ทำให้ผู้นำศาสนารู้สึกไม่สบายใจที่จะไปร่วมเพราะเกิดลักษณะการกดขี่แข่งขัน ความดีเด่นในศาสนาของตน ไม่ได้รับฟังเพื่อทำความเข้าใจศาสนาอื่น อีกทั้งกลัวว่าจะไม่สามารถนำเสนอศาสนาของตนได้ดี ทำให้ไม่รู้สึกคั่นเคยกันอย่างแท้จริง สอดคล้องกับสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2551) พบว่าการบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผล จะอาศัย PDCA อย่างเดียวคงไม่พอ คงต้องเน้นการเสริมสร้างวิสัยทัศน์ของผู้นำ การตั้งคณะกรรมการฯ ที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับงานศาสนิกสัมพันธ์ การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และบุคลากรในองค์กรศาสนา รวมทั้งการประสานงานทั้งแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ อย่างมีความเป็นกัลยาณมิตร สภาพปัญหาที่สำคัญของการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสัมพันธ์ของผู้นำศาสนา คือไม่มีกระบวนการใหม่ ๆ ที่เน้นสร้างความคั่นเคยความสัมพันธ์และความสมานฉันท์ได้อย่างแท้จริง

4. ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสัมพันธ์ของผู้นำศาสนาที่จะทำให้ผู้นำศาสนาหันหน้ามาฟังกันอย่างลึกซึ้ง ฟังกันด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เปิดใจกว้างเพื่อสร้างความสมานฉันท์ และความเข้าใจอันดีต่อกันได้นั้น กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมการเจริญสติ การเจริญเมตตา การฟังอย่างลึกซึ้ง กระบวนการสุนทรียสนทนา ศาสนเสวนาจะสามารถทำให้ผู้นำศาสนาเกิดความปรองดองสมานฉันท์และสนิทสนมคั่นเคยกันได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับสมสิทธิ์ อัสตรนีย์ และ กาญจนา ภูครองนาค (2560) พบว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษาสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงและยั่งยืนได้จริงด้วยการกลับเข้าไปทำงานกับธรรมชาติด้านในถึงระดับชุดความเชื่อพื้นฐาน หรือกรอบการอ้างอิง โดยเปลี่ยนวิธีการรู้จัก รื้อถอนชุดความเชื่อเดิม เกิดการขยายกรอบการอ้างอิงให้กว้างใหญ่และครอบคลุมความจริงที่มากขึ้นกว่าเดิม ในที่สุดจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนท่าที ความคิดความรู้สึก และพฤติกรรมเกิดเป็นวิถีชีวิตอย่างใหม่ที่จริงแท้ พึงประสงค์มากขึ้น

5. ผลการวิจัยพบว่าองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์ ฯลฯ ดังนี้ แนวคิด รูปแบบและวัตถุประสงค์ เนื้อหาการจัดกระบวนการ กิจกรรมการจัดกระบวนการ การวัดและประเมินผล คุณลักษณะของกระบวนการ สถานที่การจัดกระบวนการ ระยะเวลาในการจัดกระบวนการ มีกิจกรรมที่สำคัญคือ 1) ฝึกการสะท้อนตนเองอย่างมีสติ 2) ฝึกการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) และการสนทนา (Dialogue) 3) ฝึกการทำสมาธิเจริญเมตตา 4) ฝึกเดินครุ่นคิด 5) บันทึกการสำรวจตนเองอย่างใคร่ครวญ 6) การอ่านคำศักดิ์สิทธิ์อย่างมีวิจารณ์ญาณ 7) การผ่อนคลายตระหนักรู้ 8) การสนับสนุนชุมชนแห่งการเรียนรู้ และ 9) การศึกษากิจกรรมของผู้นำศาสนาในศาสนสถาน สอดคล้องกับกาญจนา สายพิมพ์ (ม.ป.ป.) พบว่า 1) กระบวนการส่งเสริมจิตสาธารณะตามแนวคิดปัญญาศึกษาประกอบด้วย 6 กิจกรรมได้แก่ การสร้างสมาธิ การสร้างจิตสำนึก ศิลปะสะท้อนความคิด สนทนา วาดภาพสะท้อนจิตสำนึกและการเขียนบันทึก 2) ผลของการใช้กระบวนการส่งเสริมจิตสาธารณะตามแนวคิดปัญญาศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่าคะแนนหลังการใช้กระบวนการส่งเสริมจิตสาธารณะสูงกว่าก่อนใช้อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

6. ผลการประเมินคู่มือเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์ ฯลฯ พบว่า จากการเข้าร่วมทดลอง กระบวนการของผู้นำศาสนา มีความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนคือ ผู้เข้าร่วมแสดงให้เห็นถึงความรู้ที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเกี่ยวกับการยอมรับความหลากหลายทางศาสนา มีคะแนนความสัมพันธ์และความสมานฉันท์สูงขึ้นในระดับมากที่สุด สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าคู่มือการจัดกระบวนการ ฯลฯ ถ่ายทอดแนวคิดและข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับวรวิมลดา จันทวิเมือง (2561) พบว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสุขภาวะจิตวิญญาณหลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) และกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสุขภาวะจิตวิญญาณหลังทดลองต่ำกว่ากลุ่มควบคุมอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > .05$) การดำเนินการตามโปรแกรมจิตตปัญญาศึกษาให้ผลที่ไม่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม จึงควรมีการวิจัยซ้ำโดยศึกษาในสถาบันการศึกษาเดียว และผู้ทำหน้าที่กระบวนการควรมีประสบการณ์ด้านจิตตปัญญาศึกษามากพอสมควร

ข้อเสนอแนะ

1 ข้อเสนอแนะ เพื่อการพัฒนาการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐม หน่วยงานผู้รับผิดชอบ เช่น สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม ศึกษาพิเศษจังหวัดนครปฐมควรนำคู่มือที่ได้วิจัยแล้วนี้ ไปส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาตามคู่มือนี้ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1) การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะกระบวนการให้กับผู้นำศาสนา เพื่อฝึกทักษะกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา

2.2) การวิจัยเพื่อส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ของศาสนิกชนโดยใช้เส้นทางศาสนิกสัมพันธ์เรียนรู้วิถีชีวิตต่างศาสนาของกันและกัน

2.3) วิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ทางจิตวิญญาณสานสัมพันธ์เพื่อรักต่างศาสนา

References

- Department of Religion, SanamChan Youth Camp, Bangkok: Thai Agricultural Cooperatives Community, Limited. 2010
- Kanjana Saipim, Public Mind Promotion Process in accordance with the Intellectual Education of 3rd Grade Elementary School Students. <https://www.chonburi.spu.ac.th/journal/>
- Kasem Sirisampan, Samanchan "Released: October 31, 2005." <https://mgronline.com/daily/detail/9480000150464>
- Khenpo Chöying Sangpo. What Makes You Not A Buddhist. Translated by Ruwarun Chomchala. Bangkok: Suan Ngern Mee Ma, 2013.
- Jirattikarn Pongphakthian. Intellectual Education: Learning Towards a New Consciousness. Bangkok: Suan Ngern Mee Ma, 2010.
- Chusak Sirisutthi. Religious Relations in accordance with Catholicism. Bangkok: P.T. Everest Supply, 2001.
- Panya Teppasinsingh and colleagues. Conditions for Reinforcing the Roles of Buddhist Monks and Islamic Religious Leaders in Enhancing Relations between Muslims and Buddhists in 3 Southern Border Provinces. Journal of Humanities and Social Sciences, Burapha University, Volume 28, Issue 2, May to August 2020.
- Parichad Suwannabupha. Manual for Facilitating Dialogue Processes. Bangkok: Center for Peace Studies and Development, Mahidol University, 2010.
- Patthathira Nakaurairat. The Role of Religious Leaders in Peacebuilding in the Southern Border Provinces. Nakhon Pathom: Institute of Human Rights and Peace Studies, Mahidol University, 2020.
- Phramaha Horasattho (Nithi Bunnayakarn). (2011). Buddhist Peace Method: Principles Integration and Conflict Management Tools. Bangkok: 21 Century.
- Phaisan Anamwattana. The Necessity of Religious Relationships. Searched on July 29, 2021. < <http://cidcu.cbct.net/html/i2.html>>
- Dhammapitaka (P.Y. Poyuttato). Viewing World Peace through the Perspective of Global Ethical Culture. Bangkok: Dhamma Conservation Fund, 1999
- Manas Sutthikarn and Idris Daragai. Research Report on the Highest Spiritual Leaders' Influence on Building Harmony in Communities: A Case Study of Chuchana Nakian Community, Mueang District, Nakhon Si Thammarat Province. Bangkok: Phra Pok Klao Institute, 2013.

- Montchai Pinijjitsomut. Dialogue of the Practitioners. Bangkok: Monotheme Consortium, 2010.
- Rattiporn Jongwisat and colleagues. Towards the Potential of Humanity: A Guide to Developing Spiritual Processes. Nakhon Pathom: Asia Digital Printing, 2021.
- Varin Ladda Jantawimuang. The Effects of the Intellectual Education Program on the Mental Health of Nursing Students. Journal of Nursing Science, Siam University, Volume 19, Issue 37, July-December 2018.
- Viratthep Patumcharoenwatthanawat. Training for Transformation. Bangkok: Department of Lifelong Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University, 2021.
- Center for Promotion and Development of Moral Integrity (Ethical Development Center), Research Project for the Development of Training Courses and Educational Intellectual Mindfulness Processes, Bangkok: Ethical Development Center, 2007.
- Institute of Public and Social Research. Study Report on Effective and Efficient Management Models of Public Relations Work. Nakhon Pathom: Mahidol University, 2008.
- Somssit Asadanithee and Kanjana Phukhroknak. A Study of Analyzing Knowledge about Learning towards Transformation according to the Philosophy of Intellectual Education. Journal of Educational Research (Education Sciences): Volume 18, Issue 2, July-December 2017.
- Suraphat Taweesak. Makha Bucha and the Society of Religious Pluralism. Searched on July 25, 2021. < <http://board.palungjit.org/f14-27657.html>>
- Sophon Buachan and colleagues. The Peace Communication Process of Religious Leaders to Foster Peaceful Society in Surat Thani Province. Mahachulalongkorn Journal, Volume 7, Issue 3, March 2020.
- Arthur Saiong. Contemplative Education Practices: When Knowledge Transforms into Love. Bangkok: Suan Ngern Mee Ma, 2012.

